

Jan TĘGOWSKI
Uniwersytet w Białymstoku
Instytut Historii

Ślub Małgorzaty Siemowitówny z Henrykiem VIII księciem Brzegu (Przyczynek źródłowy)

Małżeństwa dynastyczne są niezwykle interesującym wątkiem badawczym mogącym służyć do dociekań o ich politycznych przyczynach i skutkach. Nader rzadko zdarza się w dziejach Polski średniowiecznej, że mamy możliwość ustalić dokładnie ich daty na podstawie zachowanych źródeł. Dlatego też zazwyczaj ustalanie datacji faktów genealogicznych dokonuje się na podstawie informacji pośrednich, a nawet poszlak i przesłanek do hipotez i domysłów, czego wybitnym przykładem jest wielkopomne dzieło Oswalda Balzera *Genealogia Piastów*¹, gdzie mamy do czynienia ze znakomitym wykorzystaniem kombinacji logicznych.

W przypadku drugiego małżeństwa księżniczki mazowieckiej Małgorzaty Siemowitówny, wdowy po tragicznie zmarłym Każku księciu pomorskim, z Piastem śląskim Henrykiem z Brzegu dysponujemy takim źródłem, które pozwala dość dokładnie ustalić czas i miejsce zaślubin tej pary. Jest to dokument księcia Henryka VIII z Blizną wystawiony 28 VII 1379 r. w Płocku, w którym Piast śląski oświadcza, iż kwotę 2 tys. grzywien groszy praskich, którą Siemowit III zapisał niegdyś swemu zięciowi, nieżyjącemu już księciu Kazimierzowi jako posag swej córki Małgorzaty, która obecnie jest żoną wystawcy dokumentu, w przypadku ewentualnej jej bezpotomnej śmierci zobowiązuje się zwrócić krewnym żony. Dyplom ten spoczywa obecnie w formie pergaminowego oryginału, nieco podniszczonego, w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie. Dokument ten jak dotąd nie został wydany drukiem w całości, a wiadomość o jego treści czerpiemy jedynie z regestów opublikowanych w *Katalogu dokumentów Biblioteki Czartoryskich*² oraz w trzecim tomie *Nowego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza*³. Informacja o złym stanie zachowania dokumentu podana we wspomnianym *Katalogu* zniechęciła zapewne wydawców dyplomatariusza mazowieckiego do próby odczytania go i pomieszczenia we wspomnianym wydawnictwie źródłowym. Dokumentu tego nie znał zarówno Stanisław Smolka, jak i Oswald Balzer, którzy wszakże i bez tego dość dokładnie określili przybliżoną datę zawarcia rzeczzonego małżeństwa piastowskiego na podstawie innych informacji

¹ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, wyd. II, Avalon, Kraków 2005.

² *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. 1 (1148–1506), opr. W. Szelińska, J. Tomaszewicz, Kraków 1975, nr 201.

³ *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. III, *Dokumenty z lat 1356–1381* (cyt. dalej NKDMaz.), wyd. I. Sułkowska–Kuraś i S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 220, s. 235–236.

źródłowych⁴. Dokument, o którym mowa, wykorzystany został przez Kazimierza Jasińskiego w jego *Rodowodzie Piastów śląskich*⁵, a także w nie opublikowanym jeszcze *Rodowodzie Piastów mazowieckich*. Jak już wyżej wspomniano, wydawcy *Kodeksu dyplomatycznego Mazowsza* ograniczyli się jedynie do opublikowania rejestru tego dokumentu, co tłumaczyli wyblaknięciem i znacznym zniszczeniem pergaminu przez pleśń. Dawno temu, kilka lat przed swą śmiercią, ś. p. Prof. Kazimierz Jasiński przekazał mi do wykorzystania dwie fotokopie tego dokumentu, o różnym stopniu naświetlenia, na podstawie których zdołałem odczytać pełny tekst dokumentu. W niniejszej publikacji dołączam jego tekst w formie aneksu źródłowego, by wykorzystać okazję do poszerzenia bazy źródeł średniowiecznych. Autopsja potwierdziła dość dobry stan zachowania oryginału dokumentu, u którego pierwotnie wisiało 6 pieczęci, z czego pozostało jedynie pięć pasków pergaminowych ze śladami wykruszonego wosku.

O dwóch córkach księcia Siemowita III informuje nas dość lakonicznie, nie wymieniając ich z imienia, *Kronika Jana z Czarnkowa* w tych oto słowach: *Semovithus [...] habuit uxorem filiam Miclussii ducis Opaviae, de qua genuit [...] duas filias, quarum unam Ladislao duci Opoliensi [...] et aliam primo Kasconi Stetinensi et Dobrinensi duci et post mortem eius Henrico, Lodvici filio, duci Bregensi desponsavit*⁶.

O ile pierwsze małżeństwo Piastówny mazowieckiej Małgorzaty z Kaźkiem słupskim, wnukiem króla Kazimierza Wielkiego, doczekało się znakomitej rozprawki Kazimierza Jasińskiego⁷, to okolicznościom i skutkom drugiego mariażu Siemowitówny, jak dotychczas, nie poświęcono szczególnej uwagi. Mamy tu jedynie do dyspozycji niezbyt szerokie biogramy w *Genealogii Piastów* O. Balzera⁸, *Rodowodzie Piastów śląskich* i nie opublikowanym dotąd *Rodowodzie Piastów mazowieckich* K. Jasińskiego⁹, czy też w *Polskim słowniku biograficznym*¹⁰. Sądzę jednak, że okoliczności zawarcia małżeństwa Małgorzaty i Henryka VIII z Blizną zasługują na baczniejszą uwagę jako część wydarzeń dziejących się w schyłkowym okresie panowania króla Ludwika Węgierskiego.

Pierwsze małżeństwo księżniczki mazowieckiej z Kaźkiem było bezdzietne i zakończyło się tragiczną śmiercią księcia słupskiego, który, po uderzeniu w głowę kamieniem w trakcie oblężenia zamku w Złotorii, zmarł po kilku miesiącach 2 I 1377 r.¹¹ Po tym bolesnym doświadczeniu wdowieństwo Małgorzaty trwało ponad dwa i pół roku, a ona sama sprawowała władzę jakiś czas nad pozostałymi po mężu lennami Królestwa Polskiego. Na ziemi dobrzyńskiej, jak nas informuje *Kronika Jana z Czarnkowa*, oprawiono jej wiano w wysokości 8 tys. grzywien groszy i do chwili spłaty tej kwoty nikt nie mógł posiąść tej ziemi¹². Sprawą obsady ziem lennych pozostałych po wnuku Kazimierza Wielkiego król Ludwik Węgierski zajął się dopiero w końcu (5 i 11 XII) 1378 r., kiedy to postanowił zainstalować na nich swego wiernego współpracownika i krewnego księcia Władysława Opolczyka¹³. Lista świadków dokumentu królewskiego wskazuje, że został on wystawiony na terenie węgierskiej części państwa Andegawena. Piast opolski, w zamian za otrzymane ziemie północne, miał przekazać na ręce króla swą władzę nad ziemiami ruskimi, które za życia króla Kazimierza Wielkiego należały

⁴ S. Smolka, *Kiejstut i Jagiełło*, „Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie”, t. 7, Kraków 1889, s. 93; O. Balzer, op. cit., wyd. II, s. 817.

⁵ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1: *Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy*, Wrocław 1973, s. 194–196.

⁶ *Kronika Jana z Czarnkowa*, wyd. J. Szlachtowski, w: *Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, Lwów 1872, s. 692.

⁷ K. Jasiński, *Zjazd na Mazowszu w kwietniu 1369 r. i jego geneza. Ze studiów nad itinerarium Kazimierza Wielkiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Nauki Humanistyczne z. 58, Historia 9, 1973, s. 59–69.

⁸ O. Balzer, op. cit., s. 814–818.

⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1, s. 194–196; tenże, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań–Wrocław 1998 (= Biblioteka Historyczna, t. 1, pod red. M. Górnego — nie wydano), s. 80–84.

¹⁰ K. Jasiński, *Małgorzata (ur. ok. 1355)*, PSB, t. 19, 1974, s. 441–442.

¹¹ J. Mitkowski, *Kazimierz V(IV) Ka:ko (1351–1377)*, PSB, t. 12, Wrocław 1966–1967, s. 281–282.

¹² *Kronika Jana z Czarnkowa*, wyd. J. Szlachtowski, w: MPH, t. 2, Lwów 1872, s. 680; Z. Guldon, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII–XIV wieku*, Warszawa–Poznań 1974, s. 220–221; J. Bieniak, *Kształtowanie się terytorium ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, Zap. Hist., t. 51, 1986, z. 3, s. 33 [445].

¹³ *akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie*, t. V, Lwów 1875, nr 14; KDWlkp., t. 6, dokumenty z lat 1174–1400, wyd. A. Gąsiorowski i H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982, nr 259, s. 299–304; Z. Guldon, J. Powierski, op. cit., s. 220–221.

do Polski, zaś po cesji Opolczyka miały być częścią Węgier. O ile Władysław Opolczyk mógł przejąć bez trudu Kujawy inowrocławskie wraz z Inowrocławiem, Gniewkowem, Tucznem i Bydgoszczą oraz zamek w Złotorii, o tyle wejście w posiadanie ziemi dobrzyńskiej nastąpić mogło dopiero po śmierci Małgorzaty, bądź też po jej powtórny zamążpójściu. Te względy, zdaje się, zadecydowały o zaangażowaniu się Piasta opolskiego w sprawę wyswatania młodszej siostry swej żony za Piasta legnickiego Henryka VIII z Blizną, syna Ludwika księcia Brzegu. Jeśli zwrócimy uwagę na to, że w dokumencie drugiego męża Małgorzaty z 28 VII 1379 r., który tu publikujemy, jako jeden z pierwszych jego gwarantów wystąpił tuż po Ludwiku, ojcu wystawcy, książę cieszyński Przemysław Noszak, to i tego księcia musimy brać pod uwagę jako jednego z głównych promotorów wspomnianego małżeństwa¹⁴. Był on dość blisko spokrewniony z Piastówną mazowiecką, bowiem jego matka Eufemia była siostrą Siemowita III, a więc był ciotecznym bratem Małgorzaty. Jednocześnie trzeba zauważyć, że żoną Przemysława Noszaka była córka księcia Bolesława Rozrutnego, a siostra Ludwika brzeskiego, czyli Piast cieszyński był wujem pana młodego Henryka VIII. Miał on już na swym koncie udane negocjacje w sprawie zaręczyn królowny Marii Andegawenki z młodszym synem Karola IV Zygmuntem Luksemburskim¹⁵.

Niewątpliwie książę cieszyński w jakiejś mierze przyczynił się do skojarzenia małżeństwa Henryka z Małgorzatą, bowiem o tym opowiada w liście do wielkiej księżnej Julianny Olgierdowej nieznanemu z imienia urzędnik krzyżacki w następujących słowach: *Hec deo in laudem, sibi in solacium, vobis in honorem procurantes, tamen ne nupcias explendas ad quas illustres principes et duces tres de Masouia etc. et quamplures alii nobiles conuenerunt negligeret, prout ut eum [tj. Skirgiełę — przyp. J. T.] ad eos securo conductu conduceret, magistro nostro liberaliter supplicatum per magnificum ducem de Thessin extiterat, solum pro una nocte permansit in Marieburgo et in nobili conductu et securo peruenit in Thorun, ubi in castro nostro moram trahens, se vestire decenter, ut suam decuit nobilitatem, proposuit, et postmodum sibi associato quodam milite ex speciali commissione Magistri, ad prefatos principes propter predictas nupcias congregatos ad locum peruenit feliciter preobtatum...*¹⁶.

Jak widać z powyżej cytowanego źródła, to właśnie książę cieszyński wystąpił w roli honorowego posła do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego, którym w tym czasie był Winrych von Kniprode, z zaproszeniem na wesele w imieniu trzech książąt mazowieckich Siemowita III, Janusza I i Siemowita IV. Trzeci syn Siemowita III, Henryk, nie wchodził w rachubę, bowiem po pierwsze był jeszcze nieletni, a po drugie nie był przeznaczony na władcę ziem mazowieckich, gdyż przewidziany był przez ojca do stanu duchownego.

Z przytoczonego tekstu listu wynika wszakże, iż wielki mistrz krzyżacki nie skorzystał z zaproszenia na ślub i wesele księżniczki mazowieckiej, natomiast przebywający w tym czasie w Prusach książę litewski Skirgiełło zabrał się w dalszą podróż z Przemysławem Noszakiem i w jego towarzystwie udał się przez Toruń na Mazowsze.

O przybyciu na teren państwa krzyżackiego księcia litewskiego Skirgiełły informują dwa inne źródła pruskie, a mianowicie *Kronika Wiganda* z Marburga oraz *Annalista Torunensis*. Pierwsze z tych źródeł odnotowuje ów fakt w następujących słowach: *Deinde prima dominica post Petri et Pauli [3 lipca 1379 r.] Schirgal rex, filius Algardis cum XXX famulis venit in Prussiam et a magistro honorifice susceptus liberaliter dotatus*¹⁷. Rocznicarz toruński natomiast zarejestrował już dalszy fragment podróży księcia litewskiego, gdy następnego dnia po św. Małgorzacie, czyli 14 VII 1379 r. brat króla Litwinów przybył w towarzystwie 30 konnych do Resenbarga (Prabut — siedziby biskupów pomezkańskich), a celem jego podróży był zamiar odwiedzenia króla Węgier i cesarza¹⁸. Prawą ręką króla Węgier był wówczas Władysław Opolczyk, natomiast Przemysław Noszak był wpływową osobą

¹⁴ Tego epizodu z działalności księcia cieszyńskiego nie uwzględnił autor cennej monografii tego Piasta Idzi Panic, *Książę cieszyński Przemysław Noszak* (*ok. 1332/1336 — +1410), Cieszyn 1996.

¹⁵ S. A. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 1999, s. 48–53.

¹⁶ Lucas David, *Preussische Chronik*, t. VII, Königsberg 1815, s. 156.

¹⁷ *Die Chronik Wigands von Marburg*, wyd. Th. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum* [cyt. dalej SRPr.], t. 2, Leipzig 1863, s. 592.

¹⁸ *Annalista Thorunensis*, wyd. E. Strehle, w: SRPr., t. 3, Leipzig 1866, s. 111.

w otoczeniu nowego króla niemieckiego i czeskiego Wacława IV Luksembuskiego — był on m.in. w tym czasie wikariuszem Rzeszy¹⁹.

Na podstawie tych trzech źródeł pruskich można odtworzyć ten fragment itinerarium księcia litewskiego następująco: dnia 3 VII 1379 r. Skirgiełło wkroczył w granice Prus prawdopodobnie w okolicy Królewca, skąd podążył do Prabut, gdzie stanął 14 lipca, a następnie podążył do Malborka do wielkiego mistrza Winrycha von Kniprode. W Malborku spotkał nie tylko wielkiego mistrza, lecz także Przemysława Noszaka, z którym następnie podążył do Torunia. Oswald Balzer zakłada, moim zdaniem mylnie, że 3 lipca Skirgiełło stanął w Malborku, a stamtąd dopiero przybył do Prabut²⁰. Musiałby zatem z Malborka do Prabut podróżować ok. 10 dni, co wydaje się niezbyt realne, gdyż trasę tę można było pokonać w jeden dzień, a jak czytamy w liście w Malborku książę litewski zabawił tylko przez jedną noc. Bardziej prawdopodobne jest zatem, że w przekazie Wiganda mamy do czynienia ze skrótem myślowym obejmującym pod jedną datą wkroczenie Skirgiełły do Prus i spotkanie z wielkim mistrzem w Malborku. Najpewniej Olgierdowic przybył do Malborka 15 lub 16 lipca, a stamtąd podążył do Torunia i zatrzymał się w tamtejszym zamku, by stosownie się przyodziać i przygotować do udziału w weselu. Podróż z Malborka do Torunia mogła zabrać orszakowi obu książąt nie więcej niż trzy dni, a więc w krzyżackim grodzie nad Wisłą stanęli owi goście weselni nie później niż 20 VII 1379 r.

Stanisław Smolka przypuszczał, że ślub Piastówny mazowieckiej Małgorzaty z Henrykiem odbył się w jej ziemi dobrzyńskiej²¹, natomiast Balzer uściślając przypuszczenie Smolki, idąc wszakże za jego tokiem myślenia, umiejscowił ten fakt w jednym z ważniejszych miast owej ziemi, Lipnie²², bowiem obaj przypuszczali, że Skirgiełło z Prabut udał się wprost na wspomniane wesele. Zupełnym nieporozumieniem jest natomiast zdanie w tej sprawie Jarosława Nikodema, który twierdzi, że ślub tej pary odbył się na terenie księstwa pana młodego w Brzegu²³. O. Balzer rozumował na podstawie schematu myślowego zasugerowanego błędną rekonstrukcją itinerarium Skirgiełły nie uwzględniającego Torunia jako etapu podróży z Malborka. Dokument wzmiankowany na samym początku wystawiony został, jak już wspomniano, w Płocku dnia 28 VII 1379 r. Liczne grono znakomitych osób powołanych w tym dyplomie zaświadcza, że uroczystości weselne odbywały się w Płocku, stolicy Mazowsza i diecezji płockiej. Nie była to prywatna uroczystość księżnej dobrzyńskiej, urządzona w jej dobrach w ziemi dobrzyńskiej, lecz uroczystość całej mazowieckiej rodziny książęcej, o czym zresztą świadczy mandat udzielony księciu cieszyńskiemu nie przez Małgorzatę, lecz przez jej ojca Siemowita III oraz braci Janusza I i Siemowita IV, by prosił w ich imieniu na wesele wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego. Można przypuszczać, że ślubu młodej parze udzielił zapewne ówczesny biskup płocki, Dobiesław Sówka z Gulczewa²⁴, w kościele katedralnym w Płocku. Uprawniony jest też domysł, że na ślubie Małgorzaty i Henryka byli obecni przynajmniej niektórzy prałaci i kanonicy płoccy.

Wśród uczestników uroczystości weselnych należy odnotować nie tylko wspomnianych już wyżej książąt Ludwika brzeskiego, Przemysława Noszaka i Skirgiełłę, lecz także wymienionych w dokumencie innych dynastów — Janusza księcia opawskiego, Ruperta księcia legnickiego oraz jego braci — Wacława biskupa lubuskiego i Bolesława, a nadto jeszcze dwóch przedstawicieli rycerstwa śląskiego Mikołaja Czambora oraz Wacława z Pogorzeli²⁵. Nie jest też wykluczony udział najmłodszego z synów księcia Wacława I, późniejszego biskupa wrocławskiego Henryka, aczkolwiek dość mało prawdopodobny²⁶. Książę opawski Janusz znalazł się w Płocku z racji bliskiego pokrewieństwa

¹⁹ I. Panic, op. cit., s. 66–75.

²⁰ O. Balzer, op. cit., s. 816–817.

²¹ S. Smolka, *Kiejstut i Jagiełło*, s. 93.

²² O. Balzer, op. cit., s. 817.

²³ J. Nikodem, *Rola Skirgiełły na Litwie do 1394 roku*, w: *Scripta minora*, t. II, pod red. B. Lapisa, Poznań 1998, s. 91.

²⁴ Z. Kozłowska-Budkowa, *Dobiesław zwany Sówka*, PSB, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 234–235.

²⁵ T. Jurek, *Ród Pogorzelów*, Kraków 2005, nie odnotował przedstawiciela tego rodu śląskiego o imieniu Wacław.

²⁶ K. R. Prokop, *Działalność Henryka Legnickiego (ok. 1350/55–1398) przed wyniesieniem na biskupstwo wrocławskie*, w: *Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu*, Kraków 2000, s. 123–137.

łączącego go z Małgorzatą, której matka Eufemia wywodząca się z Przemyślidów opawskich, była jego siostrą. Janusz władał w tym czasie w księstwie raciborskim. Wspomniani w dokumencie książęta legnicy byli natomiast synami Waclawa I, a więc stryjeczni braćmi Henryka z Blizną. Niewątpliwie obecni tam byli czterej Piastowie mazowieccy, bowiem oprócz starszych synów Siemowita III już w tym czasie na jego dworze wychowywał się przeznaczony do stanu duchownego, najmłodszy syn Henryk, przyrodni brat Małgorzaty. Był też obecny Władysław Opolczyk, który został nazwany szczególnym tytułem *serenissimus* i miał być superarbitrem we wszelkich sprawach spornych między Henrykiem VIII a krewnymi Małgorzaty. Musiała też być obecna w Płocku na weselu swej siostry żona Opolczyka Eufemia oraz jej córki Katarzyna i Jadwiga. W konfrontacji z nazwaniem Siemowita III określeniem *magnificus princeps*, pozycja Władysława Opolczyka była zapewne znamienitsza od jego teścia. Z całą pewnością każdy z wymienionych książąt przybył do Płocka z własnym orszakiem przybocznych rycerzy i sług, a do tego należałoby doliczyć znamienitszych urzędników i rycerzy mazowieckich, którzy przy tej sposobności mogli zaprezentować własne osoby i zaoferować swe usługi. Z okazji ślubu księżniczki mazowieckiej w Płocku mogło zjawić się kilkuset gości weselnych, co było dla miasta i księstwa szczególnym wydarzeniem.

Dla księcia litewskiego Skirgiełły Iwana, zmierzającego do króla Ludwika Węgierskiego oraz następcy cesarza Karola IV, jego najstarszego syna Waclawa IV, to towarzystwo mogło znakomicie ułatwić mu dostęp do wspomnianych monarchów. Opolczyk bowiem był najbliższym współpracownikiem króla węgierskiego Ludwika, zaś pozostali książęta śląscy nie mieli problemów w kontaktami z dworem luksemburskim w Pradze. Ponieważ pobyt księcia opolskiego w Koszycach w dniu 21 VIII 1379 r. potwierdza dokument króla Ludwika Węgierskiego²⁷, należy sądzić, że to właśnie w towarzystwie Władysława Opolczyka oraz posłów książąt mazowieckich Andrzeja z Korabiewicz i Paszka z Trębek Skirgiełło udał się na Węgry. Zapewne też stamtąd książę litewski realizował kolejne etapy swej podróży dyplomatycznej, bowiem nie zdołał on wrócić na Litwę przed końcem września 1379 r., za czym świadczy brak jego osoby na dokumencie traktatu Litwy z zakonem krzyżackim zawartym 29 września tego roku²⁸.

Możemy tymczasem wrócić do postawionego wcześniej pytania, kto był *spiritus movens* dojścia do mariażu Małgorzaty z Henrykiem z Blizną. Przyjmowano w literaturze, że mogło ono dojść do skutku za sprawą ojca Henryka VIII, księcia brzeskiego Ludwika I, znanego mecenasa sztuki na Śląsku. Z całą pewnością małżeństwo z Małgorzatą było korzystne dla księcia śląskiego i Ludwik brzeski sprzyjał jego zawarciu, lecz nie on był jego pomysłodawcą. Jeśli zwrócimy uwagę na to, że Władysław Opolczyk był zainteresowany szybkim przejęciem ziemi dobrzyńskiej dzierżonej dotąd przez Małgorzatę, to wydaje się, że promotorem wydania Małgorzaty za mąż był książę opolski, który przecież wówczas był żonaty z jej siostrą Eufemią.

Na temat datacji małżeństwa Opolczyka z Eufemią Siemowitówną panują w historiografii różne poglądy. Oswald Balzer, który nie wiedział o innym, wcześniejszym, małżeństwie księcia Władysława, sądził, że doszło do jego zawarcia nie później niż w 1354 r.²⁹ Ten termin zawarcia małżeństwa obojga Piastów skorygował Jan Dąbrowski, który korzystał z ustaleń historiografii węgierskiej i wiedział o wcześniejszym mariażu księcia opolskiego z Elżbietą, córką wojewody wołoskiego Mikołaja Aleksandra Besaraba. Historyk ten twierdził, że Władysław Opolczyk owdowiał dopiero między 1367 a 1369 rokiem³⁰. Myśl tę rozwinęła Krystyna Pieradzka przypuszczając, że drugie małżeństwo Piasta opolskiego zostało zawarte dopiero z końcem 1379 r.³¹ Dość ostrożnie kwestionował tę datację Kazimierz Jasiński zwracając uwagę na to, że córka tej pary Jadwiga wydana została za mąż

²⁷ NKDMaz., cz. III, nr 221, s. 236–237.

²⁸ *Codex diplomaticus Prussicus*, t. 3, wyd. J. Voigt, Königsberg 1848, nr 134, s. 182.

²⁹ O. Balzer, op. cit., wyd. II, s. 802.

³⁰ J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydz. Filoz.–Histor.”, t. 57, Kraków 1914, s. 327–328; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, *Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Wrocław 1977, s. 81.

³¹ K. Pieradzka, *Eufemia (Ofka)*, PSB, t. 6, s. 320–321.

przed 22 I 1390 r.³² Rodziną Piasta opolskiego zainteresował się ostatnio Dieter Veldtrup, który jest przekonany, że pierwsza żona Opolczyka żyła jeszcze po marcu 1367 r., przypisując temu małżeństwu córkę Katarzynę. Badacz ten próbuje umiejscowić drugie małżeństwo Władysława Opolczyka między końcem 1370 a początkiem 1371 r.³³ Jest to w obu wariantach z pewnością rozumowanie błędne, bowiem wiadomo jest, że Eufemia była najstarszą córką Siemowita III i Eufemii opawskiej, co by wskazywało, że powinna była zostać wydana za mąż przed swą młodszą siostrą Małgorzatą, a ta po raz pierwszy stanęła na ślubnym kobiercu w kwietniu 1369 r. Jeśli więc Ofka nie zamierzała wstąpić do klasztoru i nie miała szczególnie widocznych wad fizycznych, to jej pierwsze zamążpójście musiało wyprzedzić w czasie ślub jej młodszej siostry. Jednym z najstarszych dzieci Piasta opolskiego była córka Katarzyna, która urodziła się przed 26 III 1367 roku, bowiem po raz pierwszy wymienia ją z imienia dokument cesarza Karola IV z tej daty jako spadkobierczynię swego ojca³⁴. Katarzyna w bliżej nie określonym czasie została żoną Henryka księcia żagańskiego. Była ona z całą pewnością córką Władysława i Ofki, bowiem król Zygmunt Luksemburski w dokumencie wystawionym w Konstancji w 1415 r. nazywa Ofkę babką synów Katarzyny: książąt Henryka Rumpolda, Henryka i Waclawa³⁵. Wspomniany historyk jednak zakłada, że Katarzyna zrodzona z pierwszego małżeństwa Opolczyka zmarła, a kolejna córka z drugiego małżeństwa otrzymała imię po swej zmarłej siostrze. Jest to niepotrzebne stawianie hipotez w miejsce oczywistych faktów. Dieter Veldtrup, mimo, iż jego pogląd spotkał się z krytyką w recenzji zamieszczonej na łamach „Roczników Historycznych” nadal twierdzi, iż Opolczyk zawarł swe pierwsze małżeństwo z księżniczką wołoską dopiero w początku 1365 r.³⁶ Historyk ten twierdzi, że Katarzyna wymieniona w dokumencie Karola IV w marcu 1367 r. była córką Władysława z jego pierwszego małżeństwa, zaś jej matka zmarła wkrótce po 26 III 1367 r.³⁷ Małżeństwo Opolczyka z Piastówną mazowiecką Veldtrup datuje między końcem 1370 a początkiem 1371 roku. Stanowisko to wydaje się nieuzasadnione chociażby z uwagi na wyżej poczynione zastrzeżenia co do zwyczajowej kolejności wydawania za mąż córek w rodzie Piastów. Późniejszy stosunek Ofki do księżnej żagańskiej Katarzyny, której interesy zabezpieczała na równi z interesami ewidentnej swej córki Jadwigi, wskazuje na możliwość pochodzenia tej córki Opolczyka z jego drugiego małżeństwa, a wspomniane nazwanie przez Zygmunta Luksemburczyka synów Katarzyny wnukami Ofki daje nam pewność w tej sprawie. Przyjęcie takiego założenia determinuje cofnięcie w czasie zawarcie tego mariażu Władysława opolskiego najpóźniej do pierwszej połowy 1366 r. To by tłumaczyło zachowanie księcia opolskiego w czasie zabezpieczania schedy po Kazimierzu Wielkim na rzecz króla węgierskiego. Zakwestionował on wtedy testament zmarłego króla na rzecz Każka, natomiast nie interweniował w sprawie odłączenia księstwa płockiego przez Siemowita III, co przecież również znacznie uszczuplało terytorium Królestwa Polskiego.

Tak się składało, że obie Piastówny mazowieckie wychodziły za mąż za wdowców, bowiem zarówno mąż Ofki, Władysław Opolczyk, jak i dwaj mężowie Małgorzaty byli wcześniej żonaci. Jak wspomnieliśmy wyżej, Władysław Opolczyk był po raz pierwszy żonaty z Elżbietą, córką hospodara wołoskiego Mikołaja Aleksandra Besaraba i dopiero po owdowieniu mógł poślubić Piastównę mazowiecką, co najpewniej nastąpiło nie później niż w połowie 1366 r. Pierwszy mąż Małgorzaty, książę szczeciński i słupski Każko, mógł poślubić księżniczkę mazowiecką dopiero po śmierci swej pierwszej żony Kenny Olgierdówny, która zmarła 27 IV 1368 roku³⁸. Małgorzata, jak tego dowiódł

³² K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 81.

³³ D. Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus (+1401). Opperlner Herzoginnen in der dynastischen Politik zwischen Ungarn, Polen und dem Reich*, Warendorf 1999, s. 205–227. M. Salamon, S. A. Sroka, Rec.: D. Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus*, [w:] *Rocz. Hist.*, R. 66, Poznań 2000, s. 255–259.

³⁴ *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelner Fürstentümer im Mittelalter*, wyd. C. Grünhagen, H. Markgraf, t. 2, Leipzig 1883, s. 308, nr 13; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 93–94.

³⁵ D. Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus*, Urkundenanhang nr 11, s. 303–304.

³⁶ D. Veldtrup, *Die Ehefrauen und Töchter des Herzogs Ladislaus*, w: *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci*, pod red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2001, s. 96–97.

³⁷ *Ibid.*, s. 98.

³⁸ *Kalendarz Katedry Krakowskiej*, w: *Pomniki dziejowe Polski*, seria II, t. V, Warszawa 1978, s. 143.

K. Jasiński, została żoną Każka w kwietniu następnego roku³⁹. Drugi mąż Małgorzaty był także wcześniej żonaty z Heleną, córką Ottona VIII z Orlamünde, landgraфа Turyngii⁴⁰. Drugie małżeństwo Małgorzaty Siemowitówny zaowocowało potomstwem, co usuwało możliwość wysuwania roszczeń Piastów mazowieckich wobec Henryka VIII księcia Brzegu, a sam dokument, który był przechowywany zapewne w skarbcu książąt mazowieckich, stracił swoją aktualność.

Reasumując te krótkie rozważania wokół ślubu Małgorzaty Siemowitówny z Henrykiem VIII z Blizną, księciem Brzegu, możemy stwierdzić, że uroczystość ta zgromadziła zarówno krewnych obojga nowożeńców, jak i orszak księcia litewskiego Skirgiełły oraz rzeszę prałatów i dostojników mazowieckich. Dokonaliśmy też przy okazji korekty fragmentu itinerarium księcia litewskiego Skirgiełły. O ile możemy stwierdzić, że samo wyjście za mąż Małgorzaty ułatwiło przejęcie ziemi dobrzyńskiej przez księcia Władysława opolskiego, to nadal nie wiemy z całą pewnością kto był głównym pomysłodawcą i promotorem tego mariażu — Piast opolski Władysław, czy Piast cieszyński Przemysław Noszak? Przy okazji też możemy stwierdzić, że małżeństwo Władysława Opolczyka z Eufemią Siemowitówną musiało dojść do skutku najpóźniej w pierwszej połowie 1366 roku.

Aneks źródłowy*

Płock, 28 lipca 1379 r.

Henryk VIII książę Brzegu oświadcza w sprawie posagu swej żony Małgorzaty w kwocie 2 tys. grzywien groszy praskich, które wypłacił jego teść Siemowit III poprzedniemu mężowi Małgorzaty, że w razie jej bezpotomnej śmierci suma ta wróci do krewnych księżniczki mazowieckiej. Jako arbitrow w tej sprawie ustanawia swego ojca Ludwika księcia Brzegu, Przemysła księcia cieszyńskiego, Ruperta księcia legnickiego oraz jako superarbitra Władysława księcia opolskiego. Pozostali książęta, Wacław biskup lubuski, wraz z braćmi Rupertem i Bolesławem książętami legnickimi oraz rycerzami Mikołajem Czambo-rem i Wacławem z Pogorzeli zobowiązują się dostarczyć swoje gwarancje do najbliższych świąt Bożego Narodzenia.

Oryginał: *Kraków, Biblioteka Czartoryskich, nr 179, vol. I/30. Jest to pergamin o wym. 25 x 15,5 cm + 2,8 cm nieco podniszczony z lekkimi przytarciami atramentu na zgięciach. Pierwotnie wisiało 6 pieczęci, po których pozostało jedynie 5 pasków pergaminowych ze śladami po wosku. Na awersie u samej góry napisano „179”. In dorso regist: Assignati arbitri inter duces de... dotis [skr. Catherinae] Margarethae consortis Henrici ducis Slesiae.*

Druk: Reg., zob. przyp. 2 i 3.

Nos Heinricus Dei gracia dux Slesie ac dominus Bregensis universis ac singulis recognoscimus presentes tenore quod sane deliberacione et mature consilio prehabito voluntarie arbitrati fuimus et compromisimus irrevocabiliter et famitos principes ac dominos videlicet in dominum Ludwicum ducem et dominum Bregensem, dominum et patrem nostrum karissimum et in dominum Prsemislaum ducem et dominum Teschenensem et in dominum Johannem ducem et dominum Oppaviensem et in dominum Rupertum ducem ac dominum Legniczensem super duobus milibus marcarum grossorum Pragensium numeri Polonicali et consueti, quas magnificus princeps et dominus domi-

³⁹ K. Jasiński, *Zjazd na Mazowszu*, s. 66–68.

⁴⁰ W. Maciejewska, *Henryk VIII (ok. 1344–1399)*, PSB, t. 9, 1960–1961, s. 414; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. I, s. 194–196.

* W tym miejscu składam podziękowanie Bibliotece Czartoryskich w Krakowie za zgodę na opublikowanie tego dokumentu.

nus Semouitus senior dux et dominus Masouie, dominus et socer noster carissimus domino duci Kazimiro felicis recordacionis quondam genero suo propter nuptias donaverit ad dubiendum et diffundendum vtrum potius post mortem conthoralis nostre illustrissime domine Margarete si eam presens nos mori contigerit sine prole ad proximas et proximas eius cognatos et cognatas revolui et pervenire debeant vel vtrum potius eedem pecunie aput nos debeant remanere. Et si prelibati quatuor principes ac domini diffundere nequirent aut in una sumam [skr. *diffinire*] convenire extunc arbitramur et compromittimus in serenissimum principem ac dominum dominum Ladyslaum ducem Oppuliensem tamquam in superarbitrum, quamquam ille dictaverit seu disposuerit quam hoc exitum et gratiam irrevocabiliter tenere volumus ac debeamus. Si vero Deo univoce [skr. *nobis*] ex nobis prolem susceperit tunc suprascriptum arbitrum et obligaciones subsripte penitus cessabunt et sunt nulle. Et nos Wenceslaus Dei gracia Lubucensis episcopus ac Legnicensis dux, Rupertus et Boleslaus fratres germani duces et domini Legnicenses et Nicolaus Czamborii et Wenceslaus de Pogrella milites fideiussores manu coniuncta et insolidum bona fide promittimus absque omni dolo magnifico principi ac domino domino Semovitho seniori duci Masouie et inclitis principibus ipsius filiiis dominis Johanni et Semaschoni, quam infra hinc a proxime venturum Nativitatis Christi festis prefatam diffunctionem et discussionem procurare velimus et debeamus omni dilatam prerogata. In cuius rei testimonium presentem literam sigillorum nostrorum sub appensione communiri et fecimus roborari. Datum in Ploczk Anno Domini Millesimo CCC LXXIX no [skr. *prox*] post festi sancti Jacobi proxima feria quinta.